

Oak Archaeology Wales CIC

Cyfadeilad Milwrol–Angladdol Rhufeinig Fferm Gartref Ruperra

Pecyn Addysg ac Ymgysylltu â Threftadaeth 2025

Adnodd Addysg a Threftadaeth Dwyieithog – Fersiwn Gymraeg

Ruperra Home Farm Roman Military–Funerary Complex

Education & Heritage Engagement Pack 2025

(Bilingual Heritage & Learning Resource – English Version)

1. Cyflwyniad / Introduction

Crëwyd y Pecyn Addysg ac Ymgysylltu â Threftadaeth hwn gan **Oak Archaeology Wales CIC**, dan gyfarwyddiaeth **Daryn Groves**, i rannu'r darganfyddiad rhyfeddol o **cyfadeilad milwrol–angladdol Rhufeinig** posibl o dan borfeydd **Fferm Gartref Ruperra, Draethen, Caerffili**.

Nod y deunydd yw gwneud archeoleg, astudio tirwedd, a dysgu creadigol yn hygyrch i **ysgolion, cymunedau a theuluoedd** ledled Cymru, gan ddathlu sut y gall gwyddoniaeth, lles a diwylliant ddod ynghyd drwy dreftadaeth.

Mae'r pecyn yn cysylltu ag amcanion allgymorth **Cronfa Dreftadaeth y Loteri Genedlaethol (NLHF)** ac yn cefnogi'r **Cwricwlwm i Gymru** yn y meysydd canlynol:

- *Dyniaethau – Ein Cysylltiadau Lleol a Byd-eang*
- *Iechyd a Lles – Deall Ein Hunain a'n Lle*
- *Gwyddoniaeth a Thechnoleg – Arsylwi, Ymchwilio a Thystiolaeth*

Mae'r cynnwys i gyd wedi'i gynllunio'n ddwyieithog ac ar gael yn rhad ac am ddim ar gyfer **defnydd addysgol anghyfrannol** drwy **Gasgliad y Bobl Cymru a Cwmwl Clyd (Cosy Cloud)**.

*This Education and Heritage Engagement Pack was created by **Oak Archaeology Wales CIC**, directed by **Daryn Groves**, to share the remarkable discovery of a potential **Roman military–funerary complex** beneath the pastures of **Ruperra Home Farm, Draethen, Caerphilly**.*

*The material aims to make archaeology, landscape study, and creative learning accessible to **schools, communities, and families** across Wales, celebrating how science, wellbeing, and culture can come together through heritage.*

*The pack links with **National Lottery Heritage Fund (NLHF)** outreach goals and supports the **Curriculum for Wales** in the areas of:*

- *Humanities – Our Local and Global Connections*
- *Health and Wellbeing – Understanding Ourselves and Our Place*
- *Science & Technology – Observation, Investigation and Evidence*

*All content is bilingual in design and freely available for **non-commercial educational use** through **People’s Collection Wales** and **Cwmwl Clyd (Cosy Cloud)**.*

2. Cefndir y Prosiect / Project Background

Rhwng Awst a Hydref 2025, cynhaliodd Oak Archaeology Wales CIC ymchwiliadau maes di-ymledol yn **Fferm Gartref Ruperra**, sy’n rhan o Ystad hanesyddol Ruperra yn ardal Draethen–Machen.

Gan ddefnyddio cyfuniad o **wiaid dowsio, fodelu tirwedd LiDAR, a Radar Treiddio’r Ddaear (GPR)**, nododd y tîm gyfres o **anghysonderau hirsgwar a nodweddion tanddaearol** yn gyson â cyfadeilad trefnus.

Datgelodd asesiadau desg (DBA) dilynol dystiolaeth bellach o **garreg Rhufeinig wedi’i hailddefnyddio** o fewn adeiladau ôl-ganoloesol cyfagos, gan awgrymu fod y safle unwaith yn rhan o sefydliad Rhufeinig o arwyddocâd mawr.

Canlyniadau allweddol:

- Strwythurau tanddaearol hirsgwar hyd at 34 × 20 m, wedi’u dehongli fel siambr neu sylfeini posibl.
- Cyfresi o aliniadau paralel a chyfeir-onglog sy’n awgrymu ffyrdd, waliau neu ardaloedd cwrt.
- Parthau adlewyrchol ger yr hen feddrod a’r fynwent sy’n awgrymu strwythurau claddu ffurfiol.
- Delweddau LiDAR sy’n dangos terasau ac amlinelliadau cribog sy’n cyfateb i batrymau’r GPR.

Mae’r dystiolaeth yn pwyntio at fodolaeth **cymhleth milwrol–angladdol Rhufeinig**, o bosibl yn rhan o rwydwaith rhanbarthol Caerllion–Caerdydd.

Mae'r safle'n cynrychioli goroesiad prin o archeoleg tanddaearol ar raddfa fawr yn Ne Cymru.

*Between August and October 2025, Oak Archaeology Wales CIC carried out non-intrusive field investigations at **Ruperra Home Farm**, part of the historic Ruperra Estate in the Draethen–Machen area.*

*Using a combination of **dowsing rods**, **LiDAR terrain modelling**, and **Ground-Penetrating Radar (GPR)**, the team identified a series of **rectilinear anomalies and subsurface features** consistent with an organised complex.*

*Subsequent desk-based assessments (DBAs) revealed further evidence of **reused Roman masonry** within nearby post-medieval buildings, suggesting the site once formed part of a significant Roman installation.*

Key results include:

- *Rectilinear subsurface structures up to 34 × 20 m, interpreted as possible chambers or foundations.*
- *Parallel and right-angled alignments suggestive of roads, walls, or courtyards.*
- *Reflective zones near the old morgue and graveyard area consistent with formal burial structures.*
- *LiDAR imagery showing terraces and embanked outlines corresponding to GPR patterns.*

*The evidence points towards the existence of a **Roman military–funerary complex**, potentially part of the Caerleon–Cardiff regional network.*

The site represents a rare survival of large-scale buried archaeology in South Wales.

3. Gweledigaeth Addysgol / Educational Vision

Mae Oak Archaeology Wales CIC yn credu y dylai treftadaeth fod yn **agored, greadigol a chynhwysol**.

Mae'r pecyn hwn yn galluogi disgyblion i gamu i esgidiau archeolegwyr, storïwyr a gwarchodwyr eu tirwedd eu hunain.

Trwy gyfuno arsylwad, dychymyg a gofal am le, gall disgyblion ail-ddarganfod sut y lluniodd gwareiddiadau hynafol eu byd a dysgu sut i ddiogelu'r straeon sydd o dan eu traed.

Mae pob gweithgaredd yn hyrwyddo:

- Parch at yr amgylchedd

- Chwilfrydedd a meddwl beirniadol
- Lles trwy archwilio'n meddwlgar yn yr awyr agored
- Creadigrwydd drwy adrodd straeon ac arlunio
- Balchder yn nhreftadaeth Cymru a'i hunaniaeth ddwyieithog

*Oak Archaeology Wales CIC believes that heritage should be **open, creative, and inclusive**. This pack allows pupils to step into the role of archaeologists, storytellers, and guardians of their own landscape.*

By blending observation, imagination, and care for place, pupils can rediscover how ancient civilisations shaped their world and learn how to protect the stories beneath their feet.

Each activity promotes:

- *Respect for the environment*
- *Curiosity and critical thinking*
- *Wellbeing through mindful outdoor exploration*
- *Creativity through storytelling and art*
- *Pride in Welsh heritage and bilingual identity*

4. Partneriaid a Chefnogaeth / Partners and Support

Datblygwyd y prosiect hwn gyda chefnogaeth a deialog gan:

- **CBHC** – Comisiwn Brenhinol Henebion Cymru (RCAHMW)
- **GGAT** – Ymddiriedolaeth Archeolegol Morgannwg a Gwent
- **Heneb** – Ymddiriedolaethau Archeolegol Cymru
- **Casgliad y Bobl Cymru (PCW)**
- **Cwmwl Clyd (Cosy Cloud)** – Llwyfan Lles a meddwlgarwch dwyieithog i ysgolion
- **Mark Lodwick** archeolegwr a cyn-swyddog FLO

Mae'r holl ddeunyddiau ymchwil a dysgu © Daryn Groves / Oak Archaeology Wales CIC 2025.

Trwyddedig ar gyfer archifo parhaol, ymchwil anghyfrannol a defnydd addysgol.

This project was developed with dialogue and support from:

- **RCAHMW** – Royal Commission on the Ancient and Historical Monuments of Wales
- **GGAT** – Glamorgan–Gwent Archaeological Trust
- **Heneb** – The Welsh Archaeological Trusts
- **People’s Collection Wales (PCW)**
- **Cwmwl Clyd (Cosy Cloud)** – Bilingual wellbeing and mindfulness platform for schools
- **Mark Lodwick** archaeologist and past FLO

All research and learning materials are © Daryn Groves / Oak Archaeology Wales CIC 2025. Licensed for permanent archiving, non-commercial research, and educational use.

5. Canllaw i Athrawon / Teacher’s Guide

Mae’r adnodd hwn yn cefnogi lefelau **Cynradd ac Uwchradd**, gan annog dysgu trawsgwricwlaidd drwy archeoleg, celf, gwyddoniaeth a lles.

Canlyniadau Dysgu:

- Deall sut mae archeolegwyr yn astudio tirweddau gan ddefnyddio dulliau di-ymledol.
- Cydnabod tystiolaeth o ddylanwad Rhufeinig yn hanes ac yn adeiladwaith Cymru.
- Archwilio sut mae arsylwi a thechnoleg (LiDAR, GPR) yn datgelu straeon cudd.
- Datblygu empathi tuag at dreftadaeth, cymuned a’r amgylchedd.

Cysylltiadau Trawsgwricwlaidd:

- **Hanes:** Cymru Rufeinig, ailddefnyddio deunyddiau
- **Gwyddoniaeth:** Magnetedd, llif dŵr, radar ac adlewyrchiad
- **Daearyddiaeth:** Darllen tirweddau a mapiau
- **Celf:** Lluniadu, patrwm a dehongli gweledol
- **Lles:** Archwilio’n meddwlgar, parch at y tir

Nodyn Diogelwch:

Mae’r gweithgareddau hyn yn ymwneud ag arsylwi a mapio yn unig — **dim cloddio** na thorri

arwyneb y ddaear.

Rhaid defnyddio gwail dowsio (pres neu wifren) yn ddiogel ac o dan oruchwyliaeth.

*This resource supports both **Primary and Secondary** levels and encourages cross-curricular learning through archaeology, art, science, and wellbeing.*

Learning Outcomes:

- *Understand how archaeologists study landscapes using non-invasive methods.*
- *Recognise evidence of Roman influence in Welsh history and architecture.*
- *Explore how observation and technology (LiDAR, GPR) reveal hidden stories.*
- *Develop empathy for heritage, community, and the environment.*

Cross-Curricular Links:

- **History:** *Roman Wales, reuse of materials*
- **Science:** *Magnetism, water flow, radar and reflection*
- **Geography:** *Reading landscapes and mapping*
- **Art:** *Drawing, pattern, and visual interpretation*
- **Wellbeing:** *Mindful exploration, respect for land*

Safety Note:

*Activities in this pack involve observation and mapping only — **no digging** or disturbance of ground surfaces.*

Dowsing rods (brass or bent wire) must be used safely under supervision.

6. Pecyn Cynradd (Oed 7–11) / Primary School Pack (Ages 7–11)

Gweithgaredd 1 – Ditectifs Dowsio

Defnyddia'r disgyblion wiail pres yn yr iard neu'r ardd i ganfod "ffyrdd" neu "waliau" cudd (wedi'u marcio â llinyn neu gonau).

Cofnodi ble mae'r gwail yn symud a llunio cynllun syml o'r hyn a "ddarganfyddwyd".

Gweithgaredd 2 – Canfod y Rhufeiniaid

Gan ddefnyddio'r delweddau a ddarperir, cylchwch y cerrig sgwâr neu'r blociau sy'n edrych wedi'u hailddefnyddio.

A allwch ddweud pa rannau allai fod yn Rufeinig?

Gweithgaredd 3 – Dywedwch y Stori

Ysgrifennwch neu tynnwch eich antur eich hun:

"Darganfyddais wersyll Rufeinig cudd o dan y cael!"

Pa gliwiau welsoch chi? Pa offer a'ch helpodd?

Cwestiynau Cyflym:

1. Pa offer a ddefnyddiodd Daryn?

2. Beth yw LiDAR?
3. Beth mae “angladdol” yn ei olygu?
4. Pam mae’n bwysig diogelu lleoedd hynafol?

Activity 1 – Dowsing Detectives

Pupils use brass rods in the playground or garden to detect hidden “paths” or “walls” (marked with string or cones).

They record where the rods move and draw a simple plan of what they “found”.

Activity 2 – Spot the Romans

Using supplied images, circle the square stones, blocks, or patterns that look reused.

Can you tell which parts might be Roman?

Activity 3 – Tell the Story

Write or draw your own adventure:

“I found a hidden Roman camp under the field!”

What clues did you see? What tools helped you?

Quick Questions:

1. *What tools did Daryn use?*
2. *What is LiDAR?*
3. *What does “funerary” mean?*
4. *Why is it important to protect old places?*

7. Pecyn Uwchradd ac ôl-16 (Oed 12+) / *Secondary & College Pack (Ages 12+)*

Tasg 1 – Dehongli Map (LiDAR a GPR)

Dadansoddwch y delweddau LiDAR a GPR a ddarperir.

Adnabod nodweddion llinol, hirsgwar a chylchol — beth allent gynrychioli?

Tasg 2 – Aildefnyddio Deunyddiau

Cymharwch luniau o bileri porth Ruperra â maen Rhufeinig.

Ysgrifennwch ddadansoddiad byr (150 gair) yn disgrifio sut y defnyddiwyd deunyddiau hyn mewn adeiladau diweddarach.

Tasg 3 – Cynllun Treftadaeth Gymunedol

Dyluniwch syniad allgymorth cyhoeddus:

- Taith dreftadaeth gyda chodau QR
- Stori ddigidol ar Cwmwl Clyd
- Arddangosfa neu furlun dosbarth yn dangos claddu gorffennol Ruperra

Cwestiynau Adlewyrchol:

1. Sut mae greddf a thechnoleg yn cydweithio mewn darganfyddiad?
2. Pa gyfrifoldebau sydd ynghlwm wrth ddatgelu'r gorffennol?
3. Sut gall treftadaeth helpu gyda lles a balchder cymunedol?

Task 1 – Map Interpretation (LiDAR & GPR)

Analyse provided images showing LiDAR and GPR overlays.

Identify linear, rectilinear, and circular features — what might they represent?

Task 2 – Material Reuse Study

Compare photos of Ruperra Castle gate piers with Roman masonry.

Write a short (150-word) analysis describing how older materials were reused in later buildings.

Task 3 – Community Heritage Plan

Design a public outreach idea:

- *A heritage walk with QR codes*
- *A digital story on Cwmwl Clyd*
- *A classroom display or mural showing Ruperra's buried past*

Reflection Questions:

1. *How do intuition and technology work together in discovery?*
2. *What responsibilities come with uncovering the past?*
3. *How can heritage help with wellbeing and community pride?*

8. Celf y Darganfyddiad / The Art of Discovery

Yn Ruperra, dechreuodd y darganfyddiad nid gyda pheiriannau trwm — ond gyda **gwial dowsio pres syml**.

Mae'r dechneg draddodiadol hon, pan gaiff ei harwain gan ofal a meddwlgarwch, yn adlewyrchu cysylltiad greddfol rhwng pobl a'u lle.

Mae'r gwial yn gweithredu fel dangosyddion o newidiadau mân yn egni neu strwythur y ddaear, gan helpu i leoli nodweddion a gadarnhawyd yn ddiweddarach gan LiDAR a GPR.

Defnyddir dowsio yma fel **mynegiant addysgol o sylw ac arsylwi** — nid at ddiben ysbrydol, ond i helpu disgyblion feddwl'n feirniadol am sut mae'r synhwyrâu dynol, yr amgylchedd a thechnoleg yn cydblethu.

*At Ruperra, the discovery began not with heavy machinery — but with **simple brass dowsing rods**.*

This traditional technique, when guided by care and awareness, reflects an intuitive connection between people and place.

The rods act as indicators of subtle changes in ground energy or structure, helping to locate features later confirmed through scientific means like LiDAR and GPR.

*Dowsing here is used as an **educational expression of observation and focus** — not for spiritual practice, but to help pupils think critically about how human senses, environment, and technology interconnect.*

9. Diolchiadau / Acknowledgements

Gyda diolch diffuant i:

- **Ystad Ruperra** a'r tiffeddianwyr am ganiatâd a chefnogaeth
- **Cymunedau Draethen, Rhydri ac Is-Machen**
- **Siwan Reynolds** a **James Whittaker** am waith maes gwirfoddol
- **Dr Mark Lodwick** am gyngor proffesiynol a chefnogaeth oruchwyliaethol yn y dyfodol

Mae'r pecyn addysg hwn yn rhan o fframwaith allgymorth a ofynnwyd gan:

- **Cronfa Dreftadaeth y Loteri Genedlaethol (NLHF)**
- **Casgliad y Bobl Cymru (PCW)**
- **Comisiwn Brenhinol Henebion Cymru (CBHC)**
- **Heneb (GGAT HER)**

With gratitude to:

- *The **Ruperra Estate** and landowners for permission and support*
- *The **communities of Draethen, Rudry, and Lower Machen***
- ***Siwan Reynolds** and **James Whittaker** for volunteer fieldwork*
- ***Dr Mark Lodwick** for professional advice and future supervision support*

This education pack forms part of the outreach framework requested by:

- **National Lottery Heritage Fund (NLHF)**
- **People's Collection Wales**
- **Royal Commission on the Ancient and Historical Monuments of Wales (RCAHMW)**
- **Heneb (GGAT HER)**

<p>10. Hawlfraint a Chyflwyno</p> <p>Pob deunydd © Daryn Groves / Oak Archaeology Wales CIC 2025.</p> <p>Trwyddedig i CBHC, GGAT, a Chasgliad y Bobl Cymru ar gyfer cadwraeth barhaol ac addysg gyhoeddus.</p> <p>Caiff y pecyn hwn ei atgynhyrchu'n rhydd ar gyfer defnydd addysgol anghyfrannol gyda chydnyddiaeth i'r awdur ac Oak Archaeology Wales CIC.</p> <p>Cyswllt: Daryn Groves Cyfarwyddwr – Oak Archaeology Wales CIC daryngroves7@gmail.com 07429 132 525 www.oakarcheologywales.cymru</p>	<p>10. Copyright & Submission</p> <p>All materials © Daryn Groves / Oak Archaeology Wales CIC 2025. Licensed to RCAHMW, GGAT, and People's Collection Wales for permanent preservation and public education.</p> <p><i>This pack may be reproduced freely for non-commercial educational use with credit to the author and Oak Archaeology Wales CIC.</i></p> <p>Contact: Daryn Groves Director – Oak Archaeology Wales CIC daryngroves7@gmail.com 07429 132 525 www.oakarcheologywales.cymru</p>
--	--